

Dins del terme de Santa Eulàlia coneixem l'emplaçament de dos nuclis ibèrics formant poblats. El més important s'aixecà en el Pla de Masmitjans, prop de la Font d'Abril —o de Brília, com en algun vell document hem vist escrit—; l'altre, s'instal·là prop de La Sagrera, en el Serrat d'en Bassa, a l'indret de l'actual Parcel·lació Puigdomènec. Tots dos duraren uns 300 anys aproximadament, essent abandonats per la pressió que exercien els *romans*, que feia poc havien desembarcat a Espanya —l'any 218 abans de J. C.— i s'havien proposat, de grat o per força, transformar les tribus ibèriques en municipalitats llatines, adaptades a l'estructura política i social de Roma. És el període que se'n diu de la *Romanització*.

Els ibèrics aprengueren així, al costat dels romans, un grapat de coses noves que els serien de molta utilitat pel seu progrés: l'ús de la moneda per a la regularització dels intercanvis de productes, nous mètodes pel conreu de la vinya i de l'olivera, noves fórmules per a la conservació del vi i de l'oli. Sobretot, fou de gran interès per a la nostra atressada pagesia el coneixement dels recursos hidràulics de que n'eren mestres els romans, principalment de cara a la implantació de regadius.

Ara tornava a ésser millor el viure amb tota la família dins les pròpies terres de conreu, abandonant la vida de poblat. Calia deixar de banda l'agricultura de secà, empírica i sense mètodes, i adoptar l'economia camperola propugnada per Roma. Tot això arribà, finalment. Aquesta lluita per a posar al dia l'agricultura havia durat 200 anys justos, del 218 fins a mitjans del regnat d'August, l'any 19 abans de J. C. Després vingué una llarga pau —la *Pax Augusta*— que s'aguantà durant 250 anys. Els resultats d'aquesta fecunda tranquil·litat foren decisius pels espanyols.

Ara, cal traduir aquests dos llargs períodes —el de la Romanització i el de la Pau Augusta— en fets concrets pel que respecta als pobladors de Santa Eulàlia.

Atribuïbles al *primer període* —el de la Romanització—, trobem restes d'habitatge ibero-romà de tipus familiar, en els següents llocs:

Can Just (terres dites de Can Noguera), La Bastida, Can Brustenga, Can Puig de la Vall (prop del torrent de la Font d'Abril), Can Vendrell i Can Vendrellet.

En el *segon període* —des d'August fins l'Invasió dels bàrbars, cap al 260 després de Crist, la pau que regna per tot l'Imperi romà fa que el treball de la terra arribi a un màxim de rendiment, sota el guiatge dels romans que eren mestres en qüestions del camp. Les propietats pogueren així establir-se, essent tan funcional i racional llur distribució que, avui dia, ai cap de 2.000 anys, podem encertar on estaven emplaçades, fixant-nos tan sols en la situació de les principals masies actuals.

A continuació relacionem les que coneixem, advertint que moltes d'elles estaven ja establertes en el període anterior.

Comencem per la principal pagesia, la de Can Brustenga. No és que s'hagi trobat tot el material que correspondria per la importància que creiem tenia, però hi ha un conjunt de factors que així ens ho fa suposar. És més, estem convençuts que fou aquesta propietat que els romans anomenarien *Vihl Aurentiana* —d'un tal Aurentius o Aurencius—, i que, per deformació en època medieval, de escriure's *Aurentiana*, passà a *Oronciana* i *Oronzana*, donant finalment el nom de *Ronsana*, topònim que, més tard i com a denominant el paratge més característic de la rodalia, passà a afegir-se al de Santa Eulàlia, titulant així la parròquia i el municipi.